

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Обґрунтовано особливості впровадження та експлуатації інформаційних систем бухгалтерського обліку на великих підприємствах, а також визначено їх місце в системі управління

Постановка проблеми. Різні підприємства прагнуть досягти максимальної ефективності своєї діяльності. Однак, з розвитком підприємств, зростанням масштабу їх діяльності, а також зі збільшенням територіального розподілу адміністративних, виробничих, торгових і складських підрозділів помітно зросли й матеріальні, фінансові та інформаційні потоки, що спричинило збільшення навантаження працівників у частині збору, накопичення та обробки необхідної інформації та оформлення результатів її аналізу.

Перехід до ринкових відносин в економіці та науково-технічний прогрес надзвичайно прискорили темпи впровадження у всі сфери соціально-економічного життя останніх досягнень у сфері інформатизації. В наш час без комп'ютерної техніки та програмного забезпечення не може діяти жодне, навіть, найменше підприємство. Зайняти провідні позиції на ринку, підвищити ефективність роботи персоналу, створити оптимальну структуру управління – ось першочергові завдання керівника підприємства. Це особливо важливо у бухгалтерській діяльності, що обумовлює широке застосування бухгалтерських пакетів прикладних програм, завдяки впровадженню яких підвищується оперативність обробки даних та вірогідність ділової інформації, а також приймаються більш об'єктивні фінансові й управлінські рішення.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивченням теоретичних та методологічних аспектів розвитку та впровадження комп'ютерних інформаційних систем на підприємствах займалися такі вітчизняні вчені як: М.Т. Барановський, Ф.Ф. Бутинець, М.Т. Білуха, В.П. Завгородній, С.В. Івахненко, Г.Г. Кірейцев, Ю.А. Кузьмінський, Н.М. Малюга, Ю.І. Осадчий, М.Г. Чумаченко. Зарубіжні вчені: Н.В. Водопалова, Л.П. Володько, А.Т. Гершегорін, Е.К. Гільде, К.Е. Даллас, І.І. Дегтярьова, П.О. Додонов, В.І. Ісаков, Н.Н. Масалітіна, К.Н. Нарібаєв, О.М. Островський, В.Ф. Палій, В.І. Подольський, А.В. Попков, Т.В. Прохорова, В.С. Рожнов, С.І. Синяк, Я.В. Соколов, Д.В. Чистов, О.Д. Шмігель, Г.Ф. Федорова та інші. Необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення теорії та практики впровадження і використання комп'ютерних систем бухгалтерського обліку на великих підприємствах визначили актуальність даної праці.

Метою дослідження є вивчення особливостей впровадження та експлуатації інформаційних систем бухгалтерського обліку на великих підприємствах, а також визначення їх місця в системі управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зважаючи на те, що в даний час на ринку програмного забезпечення існує велика кількість бухгалтерських програмних продуктів різної потужності та вартості. На українських підприємствах надають перевагу все ж таки вітчизняним програмним продуктам масового тиражу, що більше відповідають умовам економіки та швидкій зміні законодавчих документів, що регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку.

Причини, що спонукають підприємства впроваджувати інформаційні системи в сфері бухгалтерського обліку, з одного боку обумовлені прагненням керівництва збільшити продуктивність повсякденних робіт або усунути їх повторне проведення, а з іншого боку – бажанням підвищити ефективність управління діяльністю підприємства за рахунок прийняття оптимальних та раціональних управлінських рішень.

Як показує практика, впровадження дорогих програмних продуктів комп'ютеризації бухгалтерського обліку не дозволяє відразу вирішити всі проблеми підприємства. В цей же час, успішне впровадження комплексної системи “середнього класу” на підприємстві дозволяє зробити його роботу більш прозорою, усунути значну кількість перепон між підрозділами, скоординувати їх діяльність та в кінцевому результаті, підвищити ефективність функціонування підприємства в цілому. Основними факторами, які впливають на впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку, є потреби підприємства та користувачів, а також наявність відповідних засобів для їх формування.

Використання комп'ютерних технологій в бухгалтерському обліку значно підвищує продуктивність праці бухгалтерів. Але при організації бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві постає питання про доцільність впровадження на ньому комп'ютерної системи бухгалтерського обліку. Дане питання є досить актуальним, так як вибір способу обробки облікової інформації є центральним в системі організації бухгалтерського обліку.

Теоретично на підприємствах можна організувати облік і без застосування комп'ютерів, але за умови належної організації управління підприємством в цілому. Створення та використання комп'ютерної системи бухгалтерського обліку сприяє не лише прискоренню процесу обробки інформації на підприємствах, в яких облік організований на високому рівні, але й суттєвому покращенню його організації на підприємствах, в яких у веденні бухгалтерського обліку панує безлад. Така можливість зумовлена тим, що комп'ютерний спосіб обробки облікової інформації вимагає формального та чіткого опису облікових процедур у вигляді алгоритмів, що в свою чергу призводить до впорядкування порядку виконання обов'язків працівниками бухгалтерської служби.

Успіх комплексної комп'ютеризації підприємства значною мірою залежить від готовності керівника до корінних організаційних змін. В зв'язку з цим, перед підприємством гостро постає питання вибору не конкретної системи управління, а компанії-постачальника рішень, яка може запропонувати збалансоване рішення за вартістю та функціональністю. В результаті співробітництва підприємства з компанією-постачальником програмного забезпечення процес комп'ютеризації починається задовго до купівлі системи.

Успішне впровадження інформаційної системи неможливо здійснити миттєво, воно обов'язково передбачає серйозну попередню роботу з реорганізації, оптимізації бізнес-процесів, відмову від застарілих стереотипів. А тому, не виконавши дані дії, проект впровадження буде приречений, причинами чого може стати:

- приділення неналежної уваги керівництва до проекту;
- відсутність чітких цілей проекту;
- неформалізованість бізнес-процесів;
- неготовність підприємства до змін тощо.

При впровадженні нових комп'ютерних інформаційних систем на підприємстві необхідно оцінити ризик відставання від конкурентів у результаті її неминучого старіння, тому що програмні продукти, як й інші види матеріальних активів, мають надзвичайно високу швидкість заміни новими видами або версіями. Якщо в процесі впровадження нових інформаційних технологій цьому фактору не приділяти належної уваги, цілком можливо, що до моменту завершення переходу підприємства на новий програмний продукт він вже застаріє та доведеться вживати заходи щодо її модернізації. Такі невдачі з впровадженням інформаційних технологій звичайно пов'язані з недосконалістю технічних засобів, в той час як основною причиною невдач є відсутність або слабка пропрацьованість методики використання інформаційних технологій.

Можна виділити три основні напрями формування факторів, які обумовлюють впровадження інформаційних технологій. Це, насамперед, потреби підприємства, потреби користувачів та наявність технічних засобів (засоби підтримки інформаційних технологій, які допомагають працівникам сфери бухгалтерського обліку виконувати свою роботу, та повинні мати широкі функціональні можливості і бути придатними для тривалого використання). Впровадження комп'ютерної інформаційної системи дозволяє переходити на нові методи управління, на якісно новий рівень менеджменту та ведення бухгалтерського обліку.

Для ефективної комп'ютеризації підприємства, в першу чергу, необхідно з'ясувати, що таке комп'ютеризований бухгалтерський облік. На перший погляд все просто, оскільки комп'ютеризований облік – це облік, що ведеться за допомогою комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення. Саме таке помилкове судження є наслідком великої кількості невдалих спроб комп'ютеризації бухгалтерського обліку.

Слід відмітити, що впровадження бухгалтерської програми є ефективним за умови, якщо впровадження даної системи підвищить ефективність та покращення якості ведення обліку на підприємстві. Позитивний результатом такого впровадження може бути:

- впорядкування бухгалтерського обліку;
- збільшення кількості інформації, що надходить з даних бухгалтерського обліку;
- зниження кількості бухгалтерських помилок;
- підвищення оперативності обліку.

У випадку, якщо такі зміни не відбулися, можна вважати, що комп'ютеризація була недоцільною, тобто вона не принесе ефективного кінцевого результату. Таким чином, можемо зазначити, що комп'ютеризація бухгалтерського обліку – це процес, при якому підвищується ефективність та покращується якість ведення бухгалтерського обліку. Тому, перед тим, як приймати рішення про комп'ютеризацію бухгалтерського обліку, необхідно визначити, що саме та яким чином даний процес повинен покращити. Саме це і є метою комп'ютеризації бухгалтерського обліку.

Одним із не багатьох стереотипів є те, що комп'ютеризація бухгалтерського обліку починається з придбання програмного продукту. Для того, щоб перехід до комп'ютеризації був ефективним та мав позитивний результат, впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку необхідно проводити поетапно (див. рис. 1).

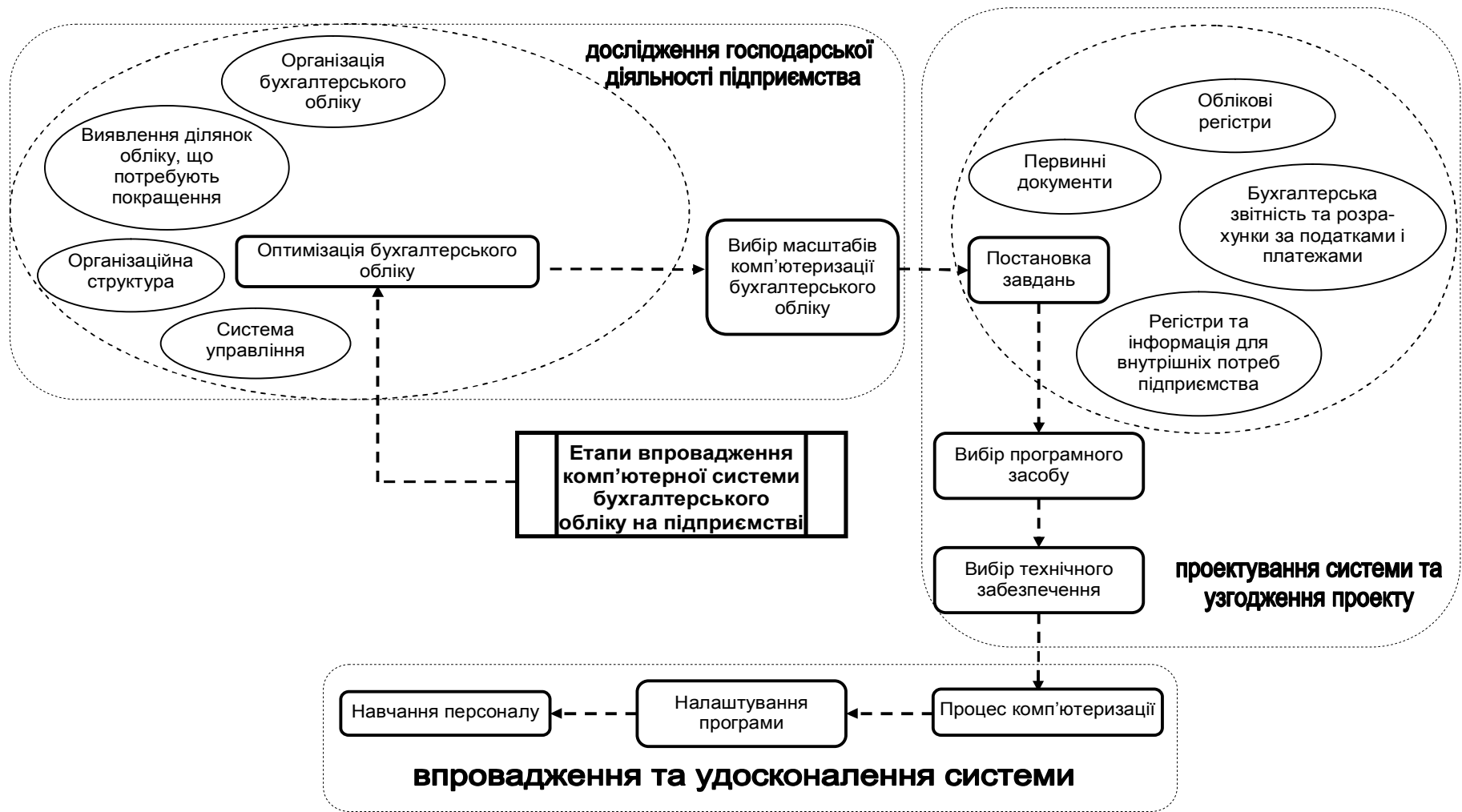

Рис. 1. Основні етапи впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку на підприємстві

Отже, процес комп'ютеризації бухгалтерського обліку, можна поділити на три великих етапи. Перший етап – дослідження господарської діяльності підприємства. Основною метою проведення даного етапу є оптимізація бухгалтерського обліку, що досягається шляхом вивчення організації бухгалтерського обліку, виявлення ділянок обліку, які потребують покращення, дослідження організаційної структури підприємства та системи управління.

Починати даний етап необхідно з виявлення того, що саме та яким чином необхідно та можливо покращити. Справа в тому, що сучасні програмні продукти, які призначені для комп'ютеризації обліку, є досить гнучкими системами. Вони дозволяють налагоджувати під потреби конкретного підприємства буквально все: починаючи від плану рахунків та закінчуючи формами звітності.

На даному етапі проводиться детальний аналіз діючої системи бухгалтерського обліку за такими напрямками:

- діючий план рахунків та використання окремих рахунків;
- використання аналітики за різними рахунками;
- типові проводки для відображення типових господарських операцій;
- форми та зміст первинної документації;
- форми облікових реєстрів.

Даний аналіз проводиться на предмет того, що можна змінити для покращення бухгалтерського обліку.

Для проведення такої оптимізації необхідні висококваліфіковані працівники з бухгалтерського обліку та питань оподаткування. І тут виникає проблема: на багатьох фірмах, що займаються впровадженням бухгалтерських програм, працівники є фахівцями з програмного забезпечення, які нажаль не розуміються в бухгалтерському обліку. Як результат, комп'ютеризація бухгалтерського обліку відбувається в тому вигляді, в якому він існує при ручному способі ведення бухгалтерського обліку. У більшості випадків залишають старі помилки.

Наступним кроком в дослідженні господарської діяльності підприємства є аналіз масштабів комп'ютеризації бухгалтерського обліку. Дане питання є більш актуальним для великих підприємств, що планують провести комп'ютеризацію бухгалтерського обліку. Коли мова йде про невелике підприємство, бухгалтерський облік на якому веде декілька бухгалтерів, даний етап взагалі не варто проводити. Оскільки, у такому випадку проводити комп'ютеризацію необхідно одразу і всю, так як обсяг виконуваних робіт є незначним.

Проте, коли мова йде про велике підприємство, будь-якої сфери діяльності, галузі, форми власності, бухгалтерський облік на якому ведуть п'ять і більше бухгалтерів, та за кожною ділянкою обліку (облік реалізації, розрахунків з постачальниками тощо) існує великий документооборот, наявна специфіка та існують певні особливості, стає очевидним, що при комп'ютеризації одразу всіх ділянок бухгалтерського обліку не буде позитивного результату.

Тому для великих підприємств доцільним є проведення додаткових досліджень щодо наступних питань:

- які ділянки обліку необхідно комп'ютеризувати першочергово. Це є актуальним для підприємств, у яких в окремих підрозділах вже функціонують спеціалізовані програми;
- в якому порядку комп'ютеризувати ділянки обліку. Практика показує, що при великому обсязі робіт з комп'ютеризації доцільно комп'ютеризувати окрему ділянку, пристосовуватися до неї, отримувати результати, після чого поступово переходити до іншої, а не намагатися зробити все одночасно.

При виборі масштабів комп'ютеризації існує ще один важливий момент – інформація, що отримується з даних бухгалтерського обліку, необхідна й іншим структурним підрозділам підприємства. Бухгалтерський облік спроможний надати всю інформацію з урахуванням специфічних вимог, а тому потрібно визначити весь обсяг інформації, яка необхідна для внутрішнього користування на підприємстві.

Коли визначено, що і в якому порядку буде змінюватися в бухгалтерському обліку, можна переходити до наступного етапу впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку – *проектування системи та узгодження проекту*.

На даному етапі, необхідно визначити, яку інформацію система бухгалтерського обліку буде надавати в кінці певного звітного періоду або просто певного інтервалу (рис. 2).

Рис. 2. Кінцеві результати роботи комп'ютерної системи бухгалтерського обліку

Даний етап можна назвати етапом постановки завдань, суть якого полягає в тому, що у письмовому вигляді фіксується конкретний перелік всіх документів та регістрів, які повинен надавати комп'ютеризований бухгалтерський облік.

Постановка завдань є важливим моментом в процесі комп'ютеризації бухгалтерського обліку. Оскільки без чіткого переліку того, що потрібно зробити та які умови це повинно задовольняти, практично неможливо отримати результат комп'ютеризації. У випадку, якщо завчасно не поставити необхідні завдання може виникнути ситуація, за якої програма буде налаштована таким чином, що необхідні регістри та первинні документи взагалі не будуть формуватися, в результаті чого налаштування програми доведеться проводити повторно.

Лише тоді, коли сплановано процес оптимізації обліку та визначені масштаби і завдання комп'ютеризації бухгалтерського обліку, слід приділити увагу безпосередньо питанню вибору програмного продукту. На даному етапі слід визначити, яку систему придбати.

Після вирішення цих питань, можна переходити до етапу вибору технічного забезпечення.

На перший погляд складається враження, що технічні питання взагалі ніяк не пов'язані з бухгалтерським обліком. Однак, дане судження є дещо помилковим, оскільки, впроваджуючи комп'ютеризовану систему бухгалтерського обліку, необхідно враховувати не лише тенденції та рівень розвитку інформаційних систем, а й рівень розвитку технічних засобів, що має тенденцію до постійної зміни.

Наступним етапом впровадження комп'ютеризованої системи бухгалтерського обліку на підприємстві є *впровадження, налаштування та удосконалення системи*.

Після того, як визначено цілі комп'ютеризації, її масштаб та порядок, поставлено завдання, обрано та придбано програмний продукт, а також обрано необхідні технічні засоби, можна приступати безпосередньо до процесу впровадження, який є досить складним та трудомістким, і в більшості випадків, потребує більших фінансових витрат, ніж саме придбання програмного продукту.

Далі перед керівництвом підприємства постає питання чи проводити комп'ютеризацію власними силами або на замовлення у спеціалізованих фірмах. На перший погляд здається, що підприємство у більшості випадків обере налаштування власними силами. Однак, це лише на перший погляд, оскільки, прийнявши таке рішення, підприємство одразу зіштовхнеться з такими проблемами, як:

- відсутність спеціалістів з програмування та питань бухгалтерського обліку;
- відсутність достатнього досвіду з питань комп'ютеризації;
- відсутність часу на впровадження, так як бухгалтерська служба повинна виконувати свою поточну роботу, яка, зазвичай, займає весь робочий час.

Існує можливість уникнення даних проблем, але це можливо лише на малих підприємствах. На великих підприємствах, в яких кількість облікового персоналу перевищує чотири особи, спроба провести комп'ютеризацію власними силами є недоцільною. Тому у більшості випадків впровадження системи здійснюється сторонніми організаціями, що в свою чергу потребує значних додаткових фінансових витрат.

Після налаштування системи розпочинається останній та один з найголовніших етапів, від ефективності проведення якого буде залежати результат функціонування бухгалтерської системи – етап навчання персоналу.

Працювати з програмою “в режимі реального часу” повинен вміти кожен бухгалтер, тобто, за необхідності, вводити потрібні дані до програми та одразу ж отримувати первинний або звітний документ.

Після того, як створено проект комп'ютерної системи бухгалтерського обліку, необхідною умовою його успішного впровадження є вдалий підбір працівників та їх підготовка до роботи в інформаційній системі. Підготовка персоналу може проводитися силами розробників системи (лекції, семінари, практичні заняття) або за допомогою спеціальних курсів підвищення кваліфікації. Під час такого навчання кожен працівник має не тільки зрозуміти зміни у своїх посадових обов'язках, але й навчитися роботі з комп'ютерною технікою. Таке навчання може передбачати також опанування типових, найпоширеніших програмних засобів.

Дослідивши основні етапи впровадження інформаційної системи обліку на підприємствах, ми дійшли висновку, що приймати рішення про комп'ютеризацію лише на підставі суб'єктивних поглядів керівництва – безглуздо, оскільки в такому випадку комп'ютеризація буде неефективною.

Слід відмітити, що в процесі прийняття рішення про комп'ютеризацію бухгалтерського обліку, слід звернути увагу ще й на такий момент як підхід до створення комп'ютерної системи обліку, що має два можливі варіанти:

– впровадження системи, що буде адаптована до організаційної структури, тобто з її збереженням;

– впровадження системи шляхом раціоналізації організаційної структури.

У першому випадку, інформаційна система, що впроваджується, буде пристосовуватися до організаційної структури, в результаті чого відбудеться лише локальна модернізація методів роботи. В другому випадку організаційна структура підприємства проходить процес раціоналізації, тобто стара структура модернізується таким чином, щоб отримати найбільший ефект від впровадження даної інформаційної системи.

При цьому слід враховувати основні принципи створення та впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку (рис. 3).

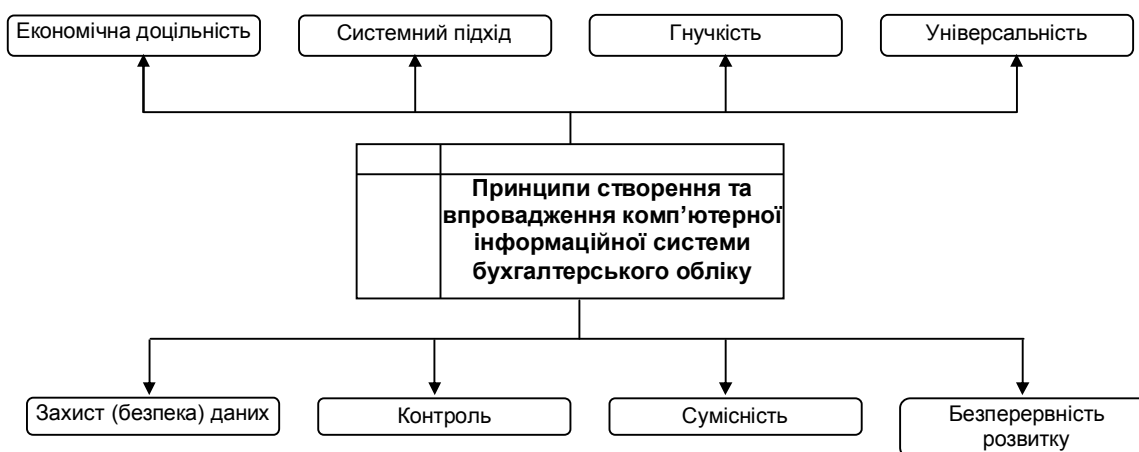

Рис. 3. Основні принципи створення та впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку

Процес комп'ютеризації вимагає певних фінансових витрат в середньостроковому або довгостроковому періоді. Не варто економити на ньому, інакше це може призвести ще до більших ускладнень.

Тому впровадженню повинно передувати економічне обґрунтування доцільності впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку. Це означає, що необхідно визначити ефективність використання комп'ютерних технологій.

В даний час на підприємствах різної величини при виборі систем комп'ютеризації та її глибини досить часто постає питання про доцільність та ефект від цієї комп'ютеризації.

В даний час ще не всі підприємства можуть дозволити собі дійсно належні рішення комп'ютеризації системи бухгалтерського обліку. Зрозуміло, що дефіцит висококласних фахівців на ринку інформаційних технологій викликає зростання цін на послуги комп'ютеризації, що, безумовно, створює певний дискомфорт у потенційних клієнтів ІТ-послуг при виборі системи комп'ютеризації бухгалтерського обліку та повноти її впровадження.

Зрозуміло, що вдале впровадження комп'ютеризованої системи бухгалтерського обліку прискорює інформаційні потоки в декілька, а іноді, і в десятки разів. Звичайно, вартість інформації важко оцінити в натуральному виразі, тому іноді важко підрахувати ефект від комп'ютеризації бухгалтерського обліку. Але саме повнота, своєчасність та достовірність отриманої інформації дозволяє ухвалювати правильні та ефективні рішення на різних рівнях підприємства. Адже зрозуміло, що при здійсненні господарської діяльності ціна помилки буває досить високою.

Крім того, обґрунтування економічної ефективності комп'ютеризації бухгалтерського обліку дозволяє:

- встановити основні економічно ефективні напрями комп'ютеризації бухгалтерського обліку з окремих управлінських робіт;
- виявити можливий розмір річного економічного ефекту, який забезпечиться комп'ютеризацією бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві;
- визначити припустимий обсяг капітальних вкладень у систему комп'ютеризованого керування на тому або іншому підприємстві;
- розрахувати термін окупності витрат на комп'ютеризацію та порівняти його з встановленими нормативами у відповідній галузі;
- виявити необхідність і доцільність витрат на створення і впровадження комп'ютеризованої системи бухгалтерського обліку на кожному об'єкті;
- вибрати найбільш економічно ефективний варіант комп'ютеризації в цілому
- визначити послідовність проведення робіт з комп'ютеризації бухгалтерського обліку;
- порівняти економічну ефективність комп'ютеризації бухгалтерського обліку з ефективністю інших заходів щодо нової техніки.

Створення комп'ютеризованого бухгалтерського обліку вимагає одночасних витрат на розробку і впровадження комп'ютеризованої системи, а також поточних витрат на функціонування системи.

Одночасні витрати на розробку і впровадження системи обліку включають: попередні витрати, капітальні витрати на придбання (виготовлення), транспортування, монтаж та налагодження обчислювальної техніки, периферійних пристроїв, засобів зв'язку, допоміжного устаткування, оргтехніки тощо.

Ефективність комп'ютеризованої системи бухгалтерського обліку визначають порівнянням результатів від функціонування даної системи та витрат усіх видів ресурсів, необхідних для її створення та розвитку.

Зазначимо, що заходи щодо розвитку бухгалтерського обліку мають на меті покращення методичного та організаційного стану зазначеної системи як складової загального процесу управління. При цьому ефективність заходів з удосконалення може бути виражена як в економічних, так і в якісних показниках. Економічні показники отриманих результатів характеризують зменшення обсягу трудових, часових і грошових витрат. Якісні показники відображають ступінь поліпшення методології, організації, техніки бухгалтерського обліку. Найбільш повна характеристика ефективності заходів щодо розвитку бухгалтерського обліку досягається в результаті комплексного розгляду досягнутих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нав'язлива політика щодо застосування інформаційних систем та подальша неефективність використання інформаційних систем призвели до несприйняття багатьма працівниками сфери бухгалтерського обліку проблем впровадження інформаційних технологій. Це пояснюється наступними особливостями програмного забезпечення з бухгалтерського обліку:

- переважання інтуїтивної технології вибору та узагальнення управлінських рішень через обмеженість в системно-технічних принципах;

- роздільне функціонування основних систем інформаційного забезпечення в галузях виробничої, організаційної, маркетингової, фінансової, бухгалтерської, кадрової та проектно-конструкторської діяльності підприємства не забезпечують комплексного вирішення багатопланових проблем організації та не можуть надати повний аналіз поточного стану підприємства;

- надмірно централізована обробка інформації шляхом концентрації інформаційних потоків в невеликій кількості ланок, віддалених від безпосереднього користувача проміжними ланками технічного персоналу;

- домінування не комп'ютеризованих функцій інформаційних систем через технічну неможливість або економічну неефективність комп'ютеризації функцій управління, що не забезпечують прямого доступу працівників до інформації;

- використання багаторівневої технології проектування, кожна стадія якої виконується спеціалістами різної спеціальності та кваліфікації; порівняно тривале проектування систем (2-5 років) і планована довготривала експлуатація з мінімальними змінами (5-7 років) – штучно затримують розвиток підприємства, оскільки витрати на пристосування інформаційних систем до нових умов використання могли перевищити витрати на розробку та впровадження.

Наведені вище особливості мають негативний відтінок, і тому на сьогодні при розробці інформаційних систем, насамперед, потрібно мінімізувати негативний вплив цих факторів, що і дозволить розвивати сучасні комп'ютерні системи бухгалтерського обліку. В наш час відсутність можливості взаємодії окремих засобів комп'ютеризації чи навіть окрема технологія може стати стримуючим фактором, що робить використання інформаційних систем нераціональним.